

Ks. MIŁOSŁAW KOŁODZIEJCZYK

KOŚCIÓŁ PARTYKULARNY I KOŚCIÓŁ LOKALNY A DIECEZJA

Temat artykułu¹ zostaje ograniczony do szczegółowego zagadnienia z zakresu teologii Kościoła diecezjalnego, a mianowicie dąży do sformułowania odpowiedzi na pytanie, czy diecezję można określać takimi nazwami jak „Kościół partykularny” i „Kościół lokalny”. Na pierwszy rzut oka problem ten może się wydawać marginesowy, dotyczący niewiele znaczącej terminologii eklezjologicznej. W rzeczywistości odgrywa on ważną rolę w rozwijającej się eklezjologii, a zwłaszcza w początkującej teologii Kościoła diecezjalnego. Świadczą o tym prace znanych teologów, w których poruszają omawiany problem², wciąż domagający się dalszych uściśleń i dokładniejszej precyzji. Brak ścisłości w tym zakresie zauważa się również na płaszczyźnie oficjalnej, urzędowej terminologii eklezjologicznej. Świadczy o tym fakt, że w czasie czwartej sesji synodu biskupów w Rzymie, odbytej jesienią 1974 r., kard. S. Baggio, prefekt kongregacji d/s biskupów wydał specjalną instrukcję o ściślejszym posługiwaniu się określeniami: Kościół partykularny i Kościół lokalny³.

¹ Obecny artykuł stanowi treść referatu wygłoszonego z okazji obchodów 50-lecia Diecezji Częstochowskiej, w dniu 23 października 1975 r., w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie.

² Por. G. Thils, *L'Église et les Églises*, Desclée 1967; H. de Lubac, *Les églises particulières dans l'Église universelle*, Paris 1971; W. Beinert, *Dogmenhistorische Anmerkungen zum Begriff „Partikularkirche”*, „Theologie und Philosophie”, 50 (1975) 38—69.

³ Synodus Episcoporum, *Communicatio de accuratiore usu verbi Ecclesiae „particularis” et „localis”* — die 5 octobris 1974.

1. JEDNOŚĆ KOŚCIOŁA CHRYSZTUSOWEGO A WIELOŚĆ KOŚCIOŁÓW PARTYKULARNYCH I LOKALNYCH

Problem rozpoczyna się już u samych początków chrześcijaństwa. Od samego początku mówi się nie tylko w liczbie pojedynczej o Kościele (qahal, ekklesia), ale używa się także liczby mnogiej: Kościoły (ekklesien) ⁴.

Mówi się o Kościele w liczbie pojedynczej, ponieważ zawsze rozumiano, że Kościół — założony przez Jezusa Chrystusa — jest tylko jeden (Mt 16,18: „... zbuduję Kościół mój...”). Jest tylko jedno Ciało Chrystusowe (1 Kor 12,12n). Jest tylko jedna owczarnia z jednym tylko prawdziwym Pasterzem (J 10,1—18).

Nazwą Kościół, w liczbie pojedynczej, określano naprzód kościelną wspólnotę w Jerozolimie, założoną bezpośrednio przez Jezusa Chrystusa. Początkowo ona była całym Kościołem i dlatego uważano ją za wspólnotę-matkę ⁵, wokół której zaczęły się tworzyć chrześcijańskie wspólnoty w innych miastach, ale poczuwające się jednak do łączności z macierzystą wspólnotą w Jerozolimie. Wtedy właśnie powstaje problem, czy te nowopowstające wspólnoty można także nazwać Kościołami, bez szkody dla myśli o jedności Kościoła Chrystusowego.

Z czasem pojawia się jednak określenie Kościół również w liczbie mnogiej (ekklesien — Kościoły). I tak św. Paweł pisze o Kościołach chrześcijańskich w Judei (Gal 1,22; 1 Tes 2,14), każe pozdrowić wszystkie Kościoły w Rzymie (Rzm 16,5) ⁶. Kiedy indziej pisze o Kościołach w Macedonii (2 Kor 8,1) czy też ogólnie o Kościołach Bożych (1 Kor 11,16) ⁷. Dzieje Apostolskie opowiadają zaś, że św. Paweł w czasie drugiej podróży misyjnej „przechodził przez Syrię i Cylicję umacniając miejscowe Kościoły ... Tak więc utwierdzały się Kościoły w wierze i z dnia na dzień rosły w liczbę” (Dz 15,41; 16,5).

Język nowotestamentalny od początku — jak wykazują podane przykłady — posługuje się określeniem Kościół nie tylko w liczbie pojedynczej, ale i w liczbie mnogiej mówi o Kościołach, mając na myśli wspólnoty chrześcijan powstałe w rozmaitych miastach, do których dotarli zwiastuni Ewangelii. Do tego faktu odwołuje się II Sobór Watykański, kiedy stwierdza, że „... Kościół Chrystusowy jest prawdziwie obecny we wszystkich prawowitych lokalnych zrzeszeniach wiernych, które trwając przy swoich pasterzach same również nazywane są Kościołami w Nowym Testamencie” (KK 26) ⁸.

⁴ H. de Lubac, dz. cyt., 29 n.

⁵ P. Faynel, *L'Église*, t. I. Desclée 1970, 56; M. Schmaus, *Der Glaube der Kirche*, München 1970, t. II, 6.

⁶ P. Faynel, tamże.

⁷ M. Schmaus, dz. cyt., t. II, 7.

⁸ H. de Lubac, dz. cyt., 29—30.

Wspomniana nomenklatura była następstwem faktu, że pewne wspólnoty czy społeczności chrześcijan, istniejące w różnych miejscach ale w ramach jednego i prawdziwego Kościoła Chrystusowego, nazwano również Kościołami. Nie wykraczają one jednak poza granice jednego Kościoła Chrystusowego, ponieważ mieszczą się wewnątrz niego. Więcej, to one stanowią i tworzą jeden Kościół Chrystusowy.

We współczesnym języku kościelnym, zarówno teologicznym jak i urzędowego nauczania, wspomniane społeczności nazywane są najczęściej „partykularnymi” lub „lokalnymi” Kościołami. Przy czym określenia te nie zawsze są używane w tym samym znaczeniu i stąd wzmiankowana już trudność ścisłego rozróżnienia między pojęciami Kościoła partykularnego a Kościoła lokalnego.

W teologicznej literaturze dwudziestego wieku, jak szczegółowo wykazał H. de Lubac⁹, omawiane określenia najczęściej bywały stosowane zamiennie jako synonimy. „Kościół partykularny czyli lokalny” to sformułowania często używane przez takich teologów jak B. Neuheuser, B. Bazatole czy L. Boyer¹⁰. Historycy najczęściej używają tylko nazwy Kościół lokalny i dla nich Kościół katolicki to rozrzucone po całym świecie Kościoły lokalne¹¹. Zwykle kontekst wnosi dopiero bliższe dane, co oznacza w danym przypadku określenie Kościół partykularny lub lokalny. Zdaniem H. de Lubac’a¹², we wszystkich cytowanych przez niego przypadkach, autorzy rozumieją przez partykularny lub lokalny Kościół wspólnotę wiernych, zgromadzonych wokół biskupa jako swego przełożonego i przewodnika.

Podobnie nie jest ścisła w tym zakresie i terminologia urzędowych dokumentów Kościoła, włącznie z dokumentami ogłoszonymi podczas II Soboru Watykańskiego. Z tym jednak, że w tych ostatnich można ustalić już pewne regularności, zwłaszcza w podstawowym dla omawianego zagadnienia soborowym dokumencie, w dogmatycznej konstytucji o Kościele *Lumen gentium*. Chodzi tu głównie o trzeci rozdział tej konstytucji, w którym jest mowa o hierarchicznym ustroju Kościoła. W rozdziale tym Sobór używa czterokrotnie określenia „Kościół partykularny” na oznaczenie wspólnoty wiernych, zgromadzonej i kierowanej przez biskupa czyli na oznaczenie diecezji.

„Kolegialna jedność przejawia się również — stwierdza Sobór — w stosunkach poszczególnych biskupów z Kościołami partykularnymi

⁹ Tamże, 35 n.

¹⁰ B. Neunheuser, *Eglise universelle et Eglise locale*, w: *L'Eglise de Vatican II*, t. II, Cerf 1966, 610, 616; B. Bazatole, *L'Evêque et la vie chrétienne au sein de l'Eglise locale*, w: *L'Episcopat et l'Eglise universelle*, Cerf 1962, 332, 337; L. Boyer, *L'Eglise de Dieu*, Cerf 1970, 215—216.

¹¹ Por. np. P. Batiffol, *L'Eglise naissante et le catholicisme*³, 1.

¹² Dz. cyt., 37—38.

i z Kościołem powszechnym...” (KK 23). A nieco dalej konstytucja wyjaśnia, że „poszczególni zaś biskupi są widzialnym źródłem i fundamentem jedności w swoich partykularnych Kościołach ...” (tamże). Analogiczny tekst znajduje się w następnym urywku, w którym Sobór stwierdza, że „poszczególni biskupi, stojący na czele Kościołów partykularnych, sprawują swe rządy pasterskie, każdy nad powierzoną sobie częścią Ludu Bożego ...” (KK 23). Wreszcie po raz czwarty w tym samym trzecim rozdziale konstytucja wyjaśnia, że „biskupi kierują powierzonymi sobie partykularnymi Kościołami jako zastępcy i legaci Chrystusa ...” (KK 27). Nie ulega wątpliwości, że we wszystkich przytoczonych tekstach Sobór użył określenia Kościół partykularny na oznaczenie diecezjalnego Kościoła¹³. W tym samym trzecim rozdziale dogmatycznej konstytucji o Kościele jest również mowa o pewnych zgrupowaniach Kościołów partykularnych, które to zgrupowania Sobór nazywa Kościołami lokalnymi. „Opatrzność Boża sprawiła też — wyjaśnia konstytucja — że rozmaite Kościoły, założone w różnych miejscach przez Apostołów i ich następców, zrosły się z biegiem czasu w pewną liczbę wspólnot organicznie zespolonych ...” (KK 23). I te wspólnoty, wymieniając na pierwszym miejscu między nimi starożytne Kościoły patriarchalne, nazywa Sobór w dalszym zdaniu Kościołami lokalnymi. Wskazuje przy tym, jako ich kryterium konstytucyjne, własną dyscyplinę tych organicznie zespolonych wspólnot, własne zwyczaje liturgiczne, własne dziedzictwo teologiczne i duchowe, zaznaczając jednak wyraźnie, że nie naruszają one jedności wiary i jedyne, boskiego ustroju Kościoła powszechnego¹⁴.

Tę samą regularność w stosunku do określenia Kościół partykularny na oznaczenie diecezji, stwierdza się w soborowym dekreście o pasterskich zadaniach biskupów. W rozdziale drugim wspomniany dekret wyraźnie mówi o stosunku biskupów do Kościołów partykularnych czyli diecezji. Na innym miejscu zaś stwierdza, że diecezja tworzy Kościół partykularny oraz, że poszczególnym biskupom zlecono troskę o Kościół partykularny. Wymienione zostały także urzędy, instytucje i dzieła właściwe dla Kościoła diecezjalnego (por. DB 11,23).

Nieco inaczej wygląda sprawa omawianej terminologii w soborowych dekretach o ekumenizmie i o Wschodnich Kościołach katolickich. W pierwszym z nich przypomina Sobór, że „na Wschodzie istnieje w żywotnym stanie wiele partykularnych czyli lokalnych Kościołów” (DE 14). Tę niekonsekwencję, w porównaniu z wymienionymi wyżej przypadkami soborowej nomenklatury, H. de Lubac¹⁵ wyjaśnia w ten sposób, że drugi przymiotnik „lokalne” nie jest synonimem „partykularne”, ale odnosi się

¹³ Por. H. de Lubac, tamże.

¹⁴ Por. G. Thils, dz. cyt., 57.

¹⁵ Por. dz. cyt., 39 n.

do dalszej, następującej części zdania, w której jest powiedziane, iż czołowe miejsce między lokalnymi Kościołami zajmują Kościoły patriarchalne. Wyjaśnienie to wydaje się słuszne. Zaś dekret o Wschodnich Kościołach katolickich, przez Kościoły partykularne rozumie rozmaite obrządku w Kościele katolickim (DKW 2—4).

Z przeprowadzonych analiz dokumentów soborowych wynika, że określenie Kościoła partykularny odnosi Sobór do diecezji. Zaś określenie Kościoła lokalny rezerwuje dla większych zgrupowań Kościołów partykularnych, jakimi są np. patriarchaty¹⁶.

Zaznaczyć jednak należy, że omawiane pojęcia Kościoła partykularnego i Kościoła lokalnego i po Soborze nie zostały jeszcze treściowo ściśle sprecyzowane w urzędowym języku kościelnym. Świadczą o tym wypowiedzi podczas drugiej sesji synodu biskupów w Rzymie w 1969 r. cytowane przez H. de Lubac'a¹⁷. Podobna sytuacja panowała między uczestnikami czwartej sesji synodu biskupów, skoro — jak już wspomniano¹⁸ — prefekt kongregacji d/s biskupów wydał specjalny komunikat „de accuratioris usu verbi Ecclesiae „particularis” et „localis””, stwierdzając przy tym, że określeniem Kościoła partykularny oznacza się zawsze w języku kościelnym diecezję, natomiast pojęcie Kościoła lokalnego nie zawsze przez wszystkich rozumiane jest w tym samym znaczeniu.

2. STOSUNEK KOŚCIOŁÓW PARTYKULARNYCH I KOŚCIOŁÓW LOKALNYCH DO KOŚCIOŁA POWSZECHNEGO

Zanim zostanie podjęta próba dokładniejszego określenia elementów i czynników konstytuujących pojęcia Kościoła partykularnego i Kościoła lokalnego należy naprzód poruszyć bardziej zasadniczy problem, dotyczący stosunku wspomnianych Kościołów do Kościoła powszechnego.

W świetle nauki objawionej, wyjaśnionej szczególnie na II Soborze Watykańskim¹⁹, między Kościołami partykularnymi i lokalnymi a Kościołem powszechnym zachodzi tego rodzaju relacja, że te pierwsze są uobecnianiem i urzeczywistnianiem w danej wspólnoty czy na danym terenie Chrystusowego Kościoła powszechnego w całej jego istocie. Kościoła partykularnego czy Kościoła lokalnego nie można uważać jedynie

¹⁶ Według wyjaśnień G. Thilsa (dz. cyt., 56) relatorzy drugiego schematu dogmatycznej konstytucji o Kościele przez „zgromadzenie lokalne” rozumieli zgromadzenia parafialne lub im podobne w ramach diecezji.

¹⁷ Dz. cyt., 41.

¹⁸ Por. przypis 3. Por. także L. Kaufmann, „Orstkirchen” in der heutigen Welt?, „Orientierung”, 38 (1974) 206—209; R. Etchegaray (*Vie quotidienne d'un évêque aujourd'hui en France*, Documentation catholique 58 (1976) 278—283) używa zamiennie określeń Kościoła partykularny i Kościoła lokalny.

¹⁹ Por. KK 23, DB 11; G. Thils, dz. cyt., 59.

za administracyjną czy terytorialną jednostkę Kościoła powszechnego w tym sensie, jak np. województwo jest administracyjną i terytorialną częścią państwa.

Kościół powszechny, wyjaśnia w komentarzu do stwierdzeń soborowych H. de Lubac²⁰, nie jest bynajmniej pewną unią federacyjną Kościołów partykularnych czy lokalnych, które naprzód ukonstytuowałyby się same oddzielnie, a dopiero później połączyły się w jeden Kościół powszechny. Szczególną cechą Chrystusowego Kościoła, w odróżnieniu od wszystkich innych społeczności, jest to, że w każdej prawowiernej wspólnotie, w każdym miejscu może on istnieć jako integralna całość; może się zjawiać na każdym miejscu jako swojego rodzaju mikrokosmos²¹.

Między powszechnością Kościoła a Kościołami partykularnymi czy lokalnymi istnieje wewnętrzna łączność: przez te ostatnie realizuje się powszechność Kościoła. W sercu każdego Kościoła partykularnego czy lokalnego obecny jest w zasadzie cały Kościół. Każdy Kościół partykularny jakościowo jest Kościołem; jest jego żywą komórką, w której jest obecne żywe misterium jedyne Ciało Chrystusowego, w której uobecnia się cała moc zbawcza Chrystusowego Kościoła.²²

Dla naświetlenia omawianej tajemnicy Chrystusowego Kościoła, dzięki której jest on nieporównywalny z żadną społecznością czysto ludzką, można przeprowadzić analogię do sakramentalnej obecności Chrystusa Pana w sakramencie Eucharystii²³. Chrystus Pan obecny jest — jak głosi dogmat soboru trydenckiego²⁴ — cały pod wszystkimi konsekrowanymi hostiami, jak również cały jest obecny pod każdą hostią konsekrowaną oddzielnie wziętą, a nawet pod każdą częścią konsekrowanej hostii obecny jest cały Chrystus. Podobnie cały Kościół Chrystusowy obecny jest zarówno w całym Kościele powszechnym jak i w każdym Kościele partykularnym czy lokalnym. Należy oczywiście pamiętać, że jest to tylko analogia.

Omawiana prawda o uobecnianiu i urzeczywistnianiu całej istoty Chrystusowego Kościoła w każdym Kościele partykularnym czy lokalnym wyrażona została w sposób równoważny w wypowiedziach św. Pawła. Kiedy Apostoł zwracał się do gminy korynckiej, zaadresował list „do Kościoła Bożego ustanowionego w Koryncie” (1 Kor 1,2), a w liście do Rzymian wspomina „o Kościele, który jest w Kenchrach” (Rzm 16,1).

²⁰ Dz. cyt., 51.

²¹ J. Cunnane, *Kościół lokalny*, w: D. Flanagan, *Kościół w obliczu reformy*, Warszawa 1969, 87—89.

²² H. de Lubac, dz. cyt., 50.

²³ Taką argumentację podaje np. ks. prof. Eugeniusz Florkowski w swoim projekcie wstępu do schematów dokumentów pastoralnego synodu krakowskiego.

²⁴ DS 1636, 1654.

Czyli jest to jeden i ten sam Kościół, który jest w Koryncie, w Kenchrach czy też w innych miastach.

Podobnemu przekonaniu dają wyraz Ojcowie Kościoła. Św. Ignacy Antiocheński zwraca się do Kościoła Bożego, który jest w Filadelfii w Małej Azji, w Magnezji, w Smyrnie itd.²⁵ Adresuje swoje listy do Kościoła Bożego, który znajduje się w wymienionych i w innych miastach. Orygenes także podejmuje te same sformułowanie i pisze o „Kościół Bożym, który przebywa w Atenach”, czy „który jest w Aleksandrii”²⁶. „Martyrologium sancti Policarprii” podaje jeszcze wymowniejszy pod tym względem adres: „Kościół Boży, który jest w Smyrnie, do Kościoła Bożego, który jest w Philomelii i we wszystkich miastach na każdym miejscu Kościoła świętego i katolickiego”²⁷.

W oparciu o podane przykładowo świadectwa objawienia mógł II Sobór Watykański wyjaśnić, że diecezja to część Ludu Bożego, tworząca Kościół partykularny, „w którym prawdziwie jest obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusowy” (DB 11). A na innym miejscu mówi o „Kościółach partykularnych, uformowanych na wzór Kościoła powszechnego, w których istnieje i z których się składa jeden i jedyny Kościół katolicki” (KK 23).

Pamiętając, że Kościoły partykularne czy lokalne są uobecnieniem i urzeczywistnieniem w swoich wspólnotach i na swoim terenie jedynego i powszechnego Kościoła Chrystusowego, należy zapytać teraz o elementy i czynniki konstytuujące wspólnoty nazywane Kościołami partykularnymi czy też Kościołami lokalnymi.

3. ELEMENTY KONSTYTUUJĄCE KOŚCIÓŁ PARTYKULARNY

Przymiotnik „partykularny” mógłby na pierwszy rzut oka sugerować, że chodzi tylko o część Kościoła jako całości. Ale jest to część, która zawiera w sobie i całość. Znaczy to, że Kościół partykularny, będąc częścią Ludu Bożego, uobecnia w sobie istotę Kościoła Chrystusowego i jest całym Kościołem. Dzięki jakim elementom i na jakiej podstawie tak jest?

Kościół partykularny chociaż zawsze istnieje w pewnym i określonym miejscu, i chociaż gromadzi w swojej wspólnocie ludzi mających różnego rodzaju zainteresowania, to jednak — jak wyjaśnia M. Legrand²⁸ — nie zostaje on zdeterminowany jako taki, ani przez topografię ani przez jaki-

²⁵ *List do Filadelfian i inne*, Pisma Ojców Kościoła, t. I, Poznań 1924, 233 n.

²⁶ *Contra Celsum*, 3, 29—30. PG 11, 957n.

²⁷ *Enchiridion Patristicum*, 77.

²⁸ *La charge pastorale des évêques*, Paris 1969, 104—113. Por. H. de Lubac, dz. cyt., 44.

kolwiek inny czynnik porządku czysto naturalnego i ludzkiego. Elementy i czynniki, które stanowią kryterium partykularnego Kościoła, dzięki którym uobecnia i urzeczywistnia on w sobie cały Kościół Chrystusowy, należą z istoty do porządku teologicznego i objęte są tajemnicą wiary.

Ostatni Sobór przypomina świadectwa tradycji, wyrażające przekonanie, że to w osobie biskupa i sprawowanej przez niego lub pod jego kierownictwem Eucharystii urzeczywistnia się w stopniu najwyższym cały Kościół Chrystusowy, co do swej istoty, w Kościele partykularnym. Wechodzą tu w rachubę przede wszystkim klasyczne wypowiedzi z listów św. Ignacego Antiocheńskiego. „Starajcie się o to — pisze w liście do Filadelfian — by jedną tylko mieć Eucharystię. Jedno tylko bowiem jest Ciało Pana naszego Jezusa Chrystusa. I jeden tylko kielich w jedności krwi Jego. Jeden tylko ołtarz. Tak jak jeden tylko biskup otoczony prezbiterami i diakonami”²⁹. Jak gdyby echo tych słów brzmi wyjaśnienie ostatniego Soboru, że diecezja tworzy Kościół partykularny, w którym prawdziwie jest obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusowy, oraz że trwa ona zgromadzona przy swym pasterzu, który ją jednoczy w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię (por. DB 11).

Konstituująca rola osoby biskupa w partykularnym Kościele wynika z posiadania przez niego pełni sakramentu kapłaństwa oraz z jego przynależności do jednego i niepodzielnego kolegium biskupiego. Jednym z istotnych bowiem skutków konsekracji biskupiej to włączenie konsekrowanego do jednego i niepodzielnego kolegium biskupów całego Kościoła (por. KK 21). Stąd konsekracja biskupia jest sprawą całego Kościoła a zwłaszcza całego kolegium biskupiego.

To z wymienionego właśnie przed chwilą powodu — jak uzasadnia H. de Lubac³⁰ — przy biskupiej konsekracji wymagano zawsze uczestnictwa pewnej liczby konsekrowanych już biskupów. Zasada przyjęta ogólnie od dłuższego czasu wymaga obecności trzech przynajmniej biskupów. Ale w starożytnym Kościele, np. w Afryce za czasów św. Augustyna obowiązywało prawo, odwołujące się do tradycji poświadczonej przez św. Cypriana, które wymagało obecności, symbolicznej na pewno liczby, dwunastu współkonsekratorów³¹. Wielość biskupów współkonsekratorów była zawsze wyrazem przekonania, że udzielana sakra biskupia, włącza konsekrowanego do jednego i niepodzielnego kolegium biskupów. Biskup zaś, powierzony sobie Kościół partykularny, łączy z całym Kościołem powszechnym. Dzięki tej łączności każdego biskupa z całym kolegium, „jedność

²⁹ *List do Filadelfian* IV, 1; POK, t. I, 233.

³⁰ Dz. cyt., 52.

³¹ Augustinus, *Contra Cresconium Donatistam* 3, 52—54; PL 43, 527—530.

hierarchii utożsamia rzeczowo Kościół partykularny z Kościołem powszechnym”³².

W Kościele partykularnym urzeczywistnia się cała istota Kościoła Chrystusowego dzięki sprawowaniu Eucharystii. Stąd eklezjologia eucharystyczna³³ tak wielką rolę eklezjalno-twórczą przyznaje Eucharystii, sprawowanej przez biskupa lub w łączności zawsze z nim. Dzieje się zaś tak dlatego, że Eucharystia jest ofiarą, która gromadzi wiernych wokół biskupa i zarazem wokół jednego tylko ołtarza. Ten zaś jest symbolem widzialnym jedyne Kościoła, zgromadzonego wokół Chrystusa, jedyne Syna Bożego³⁴. W ten sposób Eucharystia, sprawowana przez biskupa osobiście lub w jego imieniu, jednocząc wiernych partykularnego Kościoła wokół biskupa, sprawia równocześnie niewidzialne zjednoczenie wiernych wszystkich innych Kościołów partykularnych, którzy zgromadzeni przy swoich biskupach uczestniczą w tym samym i jednym misterium Eucharystii.

Moc Eucharystii do jednoczenia wszystkich wiernych z biskupem, a poprzez niego z całym Kościołem, wyrażały pewne obrzędy związane ze sprawowaniem Eucharystii, jak np. obrzęd „sancta” lub „fermentum” — rozsyłanie części konsekrowanej przez biskupa Hostii do wszystkich prezbiterów sprawujących Eucharystię, z potrzeb duszpasterskich, w innych miejscach na terenie biskupiego miasta czy w innych miejscowościach diecezji. Wspomniane obrzędy wyrastały z przekonania, że wszędzie sprawowana jest ta sama ofiara, ta sama Eucharystia, którą składa jeden i cały zarazem Lud Boży. Eucharystia gromadząca wszystkich wiernych jednego Kościoła partykularnego, jednej diecezji w widzialną wspólnotę kultyczną, inspirowaną i podtrzymywaną przez miłość, równocześnie skupia wszystkich wiernych w jedną wspólnotę wokół kolegium biskupiego czyli w jeden Kościół powszechny³⁵. W ten sposób Eucharystia jest tak doniosłym elementem w konstytuowaniu się partykularnego Kościoła.

Ponieważ we wszystkich Kościołach partykularnych obecny jest biskup, złączony z całym i niepodzielnym kolegium biskupów Kościoła powszechnego i jego głową oraz sprawowana jest jedna i ta sama Eucharystia, dlatego w każdym z nich obecny jest w całej swojej istocie prawdziwy Kościół Chrystusowy. Te dwa kryteria przede wszystkim uważają współcześni teologowie za istotne czynniki konstytuujące rzeczywistość Kościoła partykularnego, który zakresowo zawsze rozumiany jest jako diecezja. Obydwa elementy konstytuujące Kościół partykularny mają wyraźnie tendencję dośrodkową, zmierzającą do jedności, dlatego nie ma

³² D. Gréa, *L'Église et sa divine constitution*, Casterman 1965, 68—70, 289.

³³ Nazwy tej używa m.in. G. Thils, dz. cyt., 56.

³⁴ Ignacy Antiocheński, *List do Filadelfian*, IV, 1. POK 1, 233.

³⁵ H. de Lubac, dz. cyt., 52 n; J. Cunnane, art. cyt., 91.

obawy, żeby Kościoły partykularne, jako takie, zagrażały jedności Kościoła.

4. ELEMENTY KONSTYTUUJĄCE KOŚCIÓŁ LOKALNY

Zgromadzony wokół swego biskupa Kościół partykularny jest także rzeczywistością lokalną, związaną z pewnym miejscem i przestrzenią. Ale przy pojęciu Kościoła lokalnego dochodzą do głosu elementy już nie ściśle teologiczne, jak przy pojęciu Kościoła partykularnego, tylko czynniki porządku bardziej naturalnego i ludzkiego, jak osobowość założyciela danego Kościoła, warunki kulturalne, socjologiczne a nawet geograficzne³⁶.

Wspomniane w dogmatycznej konstytucji o Kościele, większe lub mniejsze zgrupowania Kościołów partykularnych, mają w swej strukturze elementy raczej przypadłościowe. Kościoły te, nazwane lokalnymi, cieszą się bowiem własną karnością, własnymi zwyczajami liturgicznymi, własnym dziedzictwem teologicznym i duchowym. Te wszystkie elementy nie powinny jednak naruszać ani szkodzić jedności wiary i boskiemu ustrojowi Kościoła powszechnego (por. KK 23).

Oprócz wymienionych w konstytucji starożytnych Kościołów patriarchalnych, powstawały inne i wciąż powstają różnego rodzaju Kościoły lokalne. H. de Lubac³⁷ podaje przykłady jak w historii Kościoła dochodziło do zgrupowań Kościołów partykularnych, nazywanych obecnie lokalnymi Kościołami. Decydowała tu czasem osobowość założyciela Kościoła (np. w Małej Azji diecezjalne Kościoły zgrupowały się wokół Kościoła w Efezie, który założył św. Jan Apostoł), podział rozrastającego się Kościoła na nowe diecezje, które pozostawały nadal pod wpływem Kościoła macierzystego. Innym razem zgrupowanie dokonywało się wokół Kościoła w wielkiej metropolii lub w dogodnym pod względem geograficznym i komunikacyjnym mieście. Niekiedy odgrywał przy tym rolę nawet podział państwowej administracji terenowej.

Różnej natury były te elementy, które kształtowały i kształtują oblicza Kościołów lokalnych, a które — idąc za soborowym dekretem o misjach — można nazwać kryteriami porządku społeczno-kulturowego (DM 22). Tak ustawiono problem i na czwartej sesji synodu biskupów w Rzymie. „Dla biskupów Afryki i Azji — stwierdza list pasterski Episkopatu Polski — zasadniczy charakter posiadało zagadnienie Kościoła lokalnego. Podkreślali oni, że ewangelizacja nie może być przeniesieniem Kościoła zachodniego na teren afrykański czy azjatycki, lecz powinna być

³⁶ H. de Lubac, dz. cyt., 45n; E. Lanne, *Chiesa locale*, w: *Dizionario del concilio Ecumenico Vaticano secundo*, Roma 1969, 796—826.

³⁷ Dz. cyt., 46 n.

wcieleniem ducha Ewangelii w kulturę poszczególnych narodów i ras... Stwierdzali jednak ..., że Kościół lokalny nie jest jakąś niezależną częścią Kościoła Powszechnego, lecz urzeczywistnieniem Kościoła Powszechnego w określonym środowisku społeczno-kulturalnym”³⁸.

Dostosowanie się do warunków społeczno-kulturalnych danego środowiska, a potem historia jaką przeżył dany Kościół, specyficzne prądy myślowe jakie go nurtowały czy nurtują, nawet wewnętrzne konflikty kształtowały i kształtują oblicze każdego Kościoła w taki sposób, że jeden Kościół nie będzie nigdy całkowicie sobowtorem innych Kościołów lokalnych. Każdy z nich, mimo urzeczywistniania w sobie jednego Kościoła Chrystusowego, posiada swoje własne rysy.

Przy pojęciu Kościoła lokalnego dochodzą więc do głosu te elementy, które wyróżniają dany Kościół od innych. Elementy te zawierają w sobie pewną siłą odśrodkową i w krańcowych wypadkach mogłyby zagrozić jedności Kościoła. Stąd II Sobór Watykański zwrócił uwagę, że przy tych różniących poszczególne Kościoły elementach, musi pozostawać nienaruszona jedność wiary oraz boski, jedyny ustrój Kościoła powszechnego (por. KK 23)³⁹.

Jak wynika z przedstawionych analiz, przy pojęciu Kościoła lokalnego mogą być uwzględniane bardzo różnorodne czynniki jako elementy konstytuujące. One decydują także o zakresie, jaki obejmuje w danym wypadku pojęcie Kościoła lokalnego. Jeśli uwzględnia się kryteria ogólniejsze, np. języka narodowego, kultury, wtedy pojęciem Kościoła lokalnego obejmuje się większą liczbę Kościołów diecezjalnych, jak to ma miejsce np. w takich określeniach, jak lokalny Kościół w Polsce, w Niemczech, we Francji czy lokalny Kościół metropolii krakowskiej. Gdy się bierze pod uwagę specyficzne warunki jednej tylko diecezji, wtedy pojęcie Kościoła lokalnego będzie się pokrywało zakresowo tylko z daną diecezją, i w tym sensie można mówić o Kościele krakowskim, częstochowskim czy katowickim.

Niekiedy jest także mowa o wspólnotach lokalnych mniejszych zakresowo od diecezji czyli o wspólnotach organizowanych w ramach diecezji. W tym sensie soborowa konstytucja o liturgii określa parafię jako lokalne zgromadzenie wiernych, któremu przewodniczy duszpasterz w zastępstwie biskupa (KL 42). Zaś konstytucja *Lumen gentium* stwierdza, że prezbiterzy w pewnym sensie uobecniają biskupa w poszczególnych, lokalnych zgromadzeniach (KK 28). W tych mniejszych od diecezji wspólnotach, jak np. parafie, dochodzą do głosu także różne specyficzne wa-

³⁸ List Episkopatu Polski po zakończeniu IV Synodu Biskupów w Rzymie, „Tygodnik Powszechny”, 29 (1975) nr 4 (26 I 1975), 1.

³⁹ Por. J. von Allmen, *L'Église locale parmi les autres Églises locales*, „Irenikon” 43 (1970) 517; H. de Lubac, tamże.

runki miejscowe, dlatego i one mogą być nazywane lokalnymi wspólnotami.

Różnorodność i dowolność w wyborze elementów konstytuujących pojęcie Kościoła lokalnego sprawia, że zakres tego pojęcia nie jest tak ścisły jak przy pojęciu Kościoła partykularnego. Wskutek tej pewnej wieloznaczności, używając określenia Kościół lokalny należy wskazać wprost lub pośrednio zakres, jaki nadaje się temu pojęciu w danym przypadku. Mianowicie czy chodzi o lokalny Kościół diecezjalny czy też rozumie się przez to określenie zgrupowanie obejmujące kilka czy nawet kilkanaście i kilkadziesiąt Kościołów diecezjalnych.

5. DIECEZJA JAKO KOŚCIÓŁ PARTYKULARNY I JAKO KOŚCIÓŁ LOKALNY

Każda diecezja, jak wynika z przytoczonych ustaleń terminologicznych, jest Kościołem partykularnym. Urzeczywistnia bowiem w sobie istotne kryteria konstytuujące, jedność osoby biskupa i sprawowanie jednej Eucharystii, dzięki którym uobecnia on istotę całego Kościoła Chrystusowego.

Ale każda diecezja jest także i Kościołem lokalnym, ponieważ sposób uobecniania i urzeczywistniania całej istoty prawdziwego Kościoła Chrystusowego w danej wspólnotcie na określonym terenie, zależy także od różnorodnych miejscowych warunków, w jakich danemu Kościołowi przypadło się kształtować i rozwijać swoją działalność⁴⁰. Stąd dekret o misyjnej działalności Kościoła tak mocno zaleca, aby poznawać, studiować i uwzględniać warunki społeczno-kulturalne tych ludzi, wśród których chce się prowadzić owocną działalność misyjną i zakładać prawdziwy i jeden Kościół Chrystusowy (por. DM 22).

Z całości poczynionych uściśleń można wyprowadzić i przyjąć wniosek, że każdy Kościół partykularny jest Kościołem diecezjalnym i każdy Kościół diecezjalny jest Kościołem partykularnym. Te dwa pojęcia zakresowo są wyraźnie z sobą tylko utożsamiane. Natomiast jeśli idzie o pojęcie Kościoła lokalnego, to należy przyjąć, że każdy Kościół diecezjalny jest także Kościołem lokalnym, ale nie każdy Kościół lokalny jest Kościołem diecezjalnym, ponieważ może on oznaczać także mniejsze lub większe zgrupowanie wielu Kościołów diecezjalnych albo może oznaczać również niekiedy mniejsze wspólnoty wiernych w ramach Kościoła diecezjalnego.

Obchodząca swój złoty jubileusz diecezja częstochowska jest Kościołem partykularnym, który urzeczywistnia i uobecnia na swoim terenie

⁴⁰ Por. R. Etchegaray, art. cyt., 278 n.

całą istotę prawdziwego Kościoła Chrystusowego będąc równocześnie częścią Ludu Bożego. Realizuje się to przez osobę jej Biskupa, złączonego z jednym, niepodzielnym kolegium biskupim Kościoła powszechnego i jego Głową oraz przez sprawowanie, we wszystkich świątyniach na jej terenie, jednej i tej samej Eucharystii.

Jest jednak również i Kościołem lokalnym, ponieważ warunki religijne, kulturalne, społeczne, historyczne jak i działalność ludzi, zwłaszcza postawionych u szczytu jej hierarchii, sprawiają, że istota Kościoła Chrystusowego urzeczywistnia się w diecezji częstochowskiej na swój sposób, dla niej tylko właściwy.

Wśród zasadniczych cech Kościoła Częstochowskiego jako Kościoła lokalnego to obecność na jego terenie Sanktuarium Jasnogórskiego, które nadaje szczególny charakter maryjny diecezji częstochowskiej. To fakt, że diecezja ta powstała z terenów przynależących przez stulecia do dwóch innych diecezji, z których każda miała już swoje i nieraz długowieczne zwyczaje, tradycje różniące się często między sobą. Na pewno działalność pierwszego Biskupa Częstochowskiego, budującego zręby nowej diecezji jak i działalność każdego z jego następców na stolicy biskupiej, wyciska swoiste piętno na jej obliczu. Do cech tych na pewno trzeba zaliczyć i ten fakt, że duchowieństwo częstochowskie, wraz ze swoimi obecnymi Biskupami, od prawie 50-ciu już lat kształciło się i nadal kształci się tu, pod Wawelem, w cieniu zamku królewskiego i grobu św. Stanisława męczennickiego Biskupa Krakowskiego; właśnie w tutejszej Alma Mater, która świętuje złoty jubileusz Częstochowskiego Kościoła.

The article treats of the understanding of the concept of „Particular Church”, the „Local one”, and of their relation to the diocesan Church. There is a lack of precision concerning these concepts on the level of *both official Church terminology and of the theological one.*

Since the beginning of its existence within Christ's one Church there arose different Church communities, which are today called particular or local Churches. These communities in themselves make present and realize in their given place the whole essence of the Church of Christ.

On the basis chiefly of the doctrine of the Second Vatican Council, the factors constituting the concept of the particular Church usually mentioned are the one person of the Bishop, and the Eucharist, celebrated or presided by him. The concept of the local Church is based on the criteria of a more natural and human order, such as the personality of the founder, the past, its intellectual trends, its cultural and social conditions. They impress a distinctive character on the appearance of the given community; and therefore each local Church has its own characteristics, although it makes present in itself the one Church of Christ. The concept of the local Church may be accompanied by centrifugal tendencies.

The author draws the following conclusions from the total of his analyses: each particular Church is a diocesan Church and each diocesan Church is a particular Church. The scope of these two concepts is always identical. Every diocesan Church is also a local Church, but not every local Church is a diocesan one, since the scope of the concept of a local Church may be wider or narrower than that of a diocesan Church.